

اسلام كېرىمى

مىزىرى : نھلىم ئابىت

۱۳ جىادى الاولى ۱۳۳۲

۲۷ مارت ۱۴۳۰

صانى ۵

بىل ۱

قرآن كېرىم

سورۋە انفطارىك تىرجىمىسى خ ن

ق

اسلام ھىقۇقى — ھكىمى شىخىيىت سىد ھاشىم

اجتھاد و توقلىد ازىمىر مېغۇنى سىد

اسلام قارىشى

ئىتتىپاقىيە ئاھدائىرلىرى [مىسلمان قانىنىلىرىنىڭ موقىع اجتماعىيەتتە و تراجم احوائىتتە دائىر

آئار اسلامىيەتكى جىدولى] بىروسەلى شىخىمىر ئاھىر

اسلامدە قانىنىڭ موقىع اجتماعىيىسى شىخىمىر ئاھىر

اجتماعىيات

اجتماعى اصولى قىقى [كوك آل بىكك بو عنوانىلە يازدىقنى مقالە مناسىبىيەتتە] نھلىم ئابىت

دېھىر فىلسىفىسى

دىنىڭ مەنىسى ھىياتىدە موقىسى زاغىب خلووصى

اسلام نىظىرىياتى

مىسسىونىرلىك پروپاگانداسى ازھىرلى عبدالباقى سرور نىجم

ذىق مەئەسى قازانلى عىمورد قىرئاد توقتار

« كىتەپنىڭ غىوائىيەتتە » دىيار بىكرىدە چىقتان « دىجلە » جىرىدە سىندىن

اسلام ھىقۇقى

استانبول : تورك بىلكى دىركىنىڭ بىرىنجى اجتماعى — روسىيە : مىدرسىلەردە فىق —

اىرتىش ھوزغەسى : قازانلىق مىسلمان فرقىسىنىڭ رىجالىرى — طرابلىس : سىنوسى

ھىكومىتىڭ بىياننامەسى — بوسنىە ھىرسىك : بوسنىە ھىرسىك رىئىس العىلمالىنى —

ھىندىستان : ھىندىستاندە اتىپاھ امارەلىرى و مەبارفى .

استانبولدە سائىلەپنى بىر : « تورك يوردى كىتەپخانىسى » نىسخەسى ۶ بارەدەر

دىرسەدات — مطبعە عثمانىيە

دینلرینی یوکی مؤلفلرک آثارندن اوکره نن برقم زواللی مسلمانلرکده عینی اسناداتی تکرار ایتکده اولدقلری کوریلور :

کویا اسلامیت قادینلری ذلیل بردرکده طوتیور ، اونلری اسپر مقولهسی عد ایدیورمش . نه عظیم بهتان! مسلمانلری انسان اتی یمکه اتهام ایدن برقم غربیلرک بویولده کی ادعالرینه او قدر حیرت ایدلرسهده ، تبعسز بر جوق دینداشلریمزک اونلره نیرو اولدقلرینی کورمک ، بیلیم که ؛ یک آجیقلی اولزمی ؟ نهوت ، یوکونکی حیات ، اجتماعیمزه نظراً قادینلر دون بردرکده بولنیورلر . بو حقیقتی هرکسله برابر یزده اعتراف ایدرز . فقط بوسقوطک سبی ، حقیقی اسلامیتده دکل ، بزم یوکونکی دینمزه آرامق ایجاب ایدر . اسلامیتک قادین حقتده کی تبلیغات عالیهسی یوکی شایعه لردن مترعدر . غربیک ، خریستانلق غرضکار لغندن ممکن مرتبه آزاده اولان بویوک متفکرلری بیله بو حقیقتی اعترافه مجبور اولمشلردر . بوراده آوروپانک اوکی بیطرف مؤلفلرندن کوستاولوبون (Gustave le Bon) ، قوسین دو پرسووال (Caussin de Perceval) بارته له می سنت هیلر (Barthélemy Saint-Hilaire) . دو قور ایزامبر (Isambert) و هبر (Ebers) کی ممتاز اسملری ذکر ایدم بیلیرز .

م . شمس الدین

اجتماعیات

اجتماعی اصول فقه

— کویک آلب بکک بو عنوان ایله یازدینی مقاله مناسبتیه —

فخر کائنات اقدمز قرآن کریمک لسانی اوزره معروف ایله امر ایدوب ، منکردن نهیه مأمور ایدیلشدر . امت دخی اجتماعی عیئده کی سویه و اهلیت لرینه کوره معروف ایله امر ایدوب منکردن نهی ایتکده مکلفدولر . ذاتاً عرف «مسلمانلرک

حیات و معیشتوں پر ، اخلاق و سیرتوں پر ، تجلی آیدن اجتماعی و جنائتوں پر ، عبارت اولوب صیاتیہ بوتون افراد امتك عہدہ سنہ بودو عذر . شریعت نصہ تقدیر اہمیت و پروردہ عرفہ دہ او قدر اہمیت و پروردہ .

مکلفینک عملترینہ عائد صفت و حکماری تعیین خصوصندہ یا کتاب و سنتدن عبارت اولان نصہ ، یا خود یوقارودہ تعریف اولان عرفہ مراجعت ایدیلیر . کربک نص ، کربک عرف افعالک صفتی دیمک اولان احکامک تعیینی خصوصندہ عینی قوتی حائزدرار . نصاً حرمتی ثابت بر فعل ایله عرفہ محضتدن دولانی منکر اولان بر عمل آراستہ شرعی ممنوعیت نقطہ نظرندن هیچ برفرق یوقدر . حرمت ایله متصف بر فعلدہ « نصی قبیح » موجود اولدینی کبی ، منکر اولان عمادہ دہ « عرفی قبیح » وارد . ہر ایکسندہ کی مناط حکم دہ ایشہ شوقبجدن عبارتدر ؛ ہر ایک حکم دہ شرعیدر . کربک عبادات ، کربک معاملات خصوصندہ کی افعالہ عائد بوتون بو حکماری « احکام شرعیہ » عنوانی آلتدہ اولہرق « فقہ اسلام » ی تشکیل ایدرار . دیمک اولیورکہ فقہ بعض احکامی نقطہ نظرندن نصہ مسند اولدینی کبی ، دیگر بعض احکامی نقطہ نظرندن عرفہ استناد ایدر .

ایشہ شوملاحظہ یہ کورہ اولہحق کہ اجتماعیا تجلیر مزدن کربک آلب بک مجموعہ مزک ایکنجی صایبندہ « فقہ واجتماعیات » عنوانی آلتدہ یازدینی مقالہ دہ نص ایله عرفک شرع شریف نظرندہ کی موقعارینی ایضاح ایدیور و صوکرا : « شوحالدہ فقہ بر طرفدن (وحی) ، دیگر جہتدن (اجتماعیت) ، استناد ایدر . یعنی اسلام شریعتی ہم آلیہ ، ہم دہ اجتماعیدر ، دیور . و حقیقتاً ایضاحاتہ موافق دوغرو بر یواہ کیروب فقہک ایکی متبعندن برنجینک نص ، ایکنجینک عرف اولدینی نتیجہ سنہ ایریشیور . ایشہ بوسلہ افکار کربک آلب بک دیگر بر حقیقتی الہام ایله « اجتماعی اصول فقہ » تاسیسی لزومنی حس ایتدیریور . اسلام مجموعہ سنک اوچونجی صایبندہ کی « اجتماعی اصول فقہ » مقالہ سی ظن ایدرم ، کہ شویاہ بر حسک نتیجہ سی اولہرق میدانہ کلشدر . کربک آلب بک بومقالہ سنده : « فقہک برنجی منبعی فوق العادہ اہتمامراہ تفحص

ایدیلش و بصورتہ متعدد علوم قرآنیہ و حدیثیہ دن باشقہ برده احکام فقہیہ نیک
نصوصدن نہ یولده اشتقاق و تفرع ایتدیکنی کوسترن « اصول فقہ » نامیلہ بر علم
تکون ایشدر . عجا عرف حقیقہده بویاہ اہتمامکارانہ تدقیقلر یابیہ مازمیدی؟
عرفلرک زمرہ لره، زمرہ لرک تکاملی صفحہ لرینہ کورہ ناصل ده کیشدیکنی و صوکرآ
بومتحول و متکامل عرفلرک فقہہ نہ یولده تأثیر لر اجرا ایتدیکنی کوسترن اجتماعی
بر اصول فقہ تدوینہ امکان یوقمیدی؟ « دیور . بادی امرده بسیط کی کورونن
بوفکر اوزون اوزادی یہ دوشونیلیمکہ شایان اولسه کرک . فقہک منبع لریاہ ،
اصول فقہک حال حاضر کی کوزک اوکنہ کتیریلنجہ بو حقیقت در حال تظاہر
ایدر . یوقارودہده کچدیکی وجہاہ فقہ بری نص دیکری عرف اولق اوزرہ
ایکی منبعدن آیشدر . بوکون نصہ مستد فقہی حکملرک ، نصدن نصن
استباط اولندیغنی ، شیوہ ولہجہ لره کورہ نصک نظمندن ، عبارہ سنندن ،
اشارتندن ، دلالتندن ، اقتضاسنندن ، خلاصہ وجوہ نظمندن برینہ نصل
استاد ایتدیکنی آ کلامتی یک قولایدر . چونکہ نص ایہ نصہ مستد احکام
آراسنده کی بوتون مناسبتر اصول فقہ علمانی طرفدن تفحص ایدیلوب ترکیب
اصولیاہ کلی قاعدہ لر وضع ایدیلشدر . دہا دوغروسی بویوک مجتہدلرک حیات
طرفدن دوغوریلان حادثہ بی لسانی شیوہ ونکتہ لره ، لسانی عرفلرہ استیاداً
نصہ ارجاع ایتک خصوصندہ کی یولر آراشیلمش؛ اماملرک سنت شریفہ بی نصن
آراسنہ قبول ایدوب ایتہمک ، علی الاطلاق نصی ، نظم و عبارہ بی آ کلامتی
خصوصندہ کی قاعثری تحری ایدیلشدر . بصورتہ خارجہ کی مذہب اختلاف
فلرینک اساسی تشکیل ایدن مختلف اصولر آلدہ ایدیلش؛ حجاز مکتب فقہیسیہ
عراق مکتب فقہیسنک یک دیکرندن فرقلی اصولری یولدیغنی آ کلاشیلمشدر .
مسئلہ یالکز یوقدر ایدہ قالمش؛ بومکتبلرہ منسوب مختلف شعبہ لرک ،
دہا دوغروسی بومکتبلرہ مختلف شخصیتلر ویرن اماملرک مسئلہ و حادثہ بی نصہ
ارجاع ایتک ، سنت شریفہ بی ، نص میانہ آلتی خصوصندہ یک دیکرینہ
مختلف خطوط میزہ لی اصولری موجود اولدیغنی کوریلشدر . امام مالک ایلہ امام
احمد بن حنبلک عراقیسی حجاز مکتب فقہیسنہ منسوب اولدیغری خالدہ اصول

فرقیہ فروعاتدہ آری آری مستقل مذہب لری وارد ر . امام شافعی نكده بویله . .
عراق مکتب فقہینك اك بویوك امامی اولان ابوحنیفه ده برچوق فاصل خطرله
مالك ممتاز بر اصول فقہه مالکدر .

ایشته ترکیب و تحلیل طریقہ ایله ایدیلن بو مختلف اصولر ، مختلف
مذہب لرك نصی اجتہاد لری حقیقده کی مختلف بوللری کوستریر . .

کوریلور که هر هانکی بر مکتب فقہی به ، هر هانکی بر مذہبه عابد اولورسه
اولسون « نصی اصول فقہه » تأسس ایتمش بولنیور ، دیمکدر ، فقط فقہی

حکملرك بر قسمی نص لردن مأخوذ اولدیغی کی ، دیگر بر قسمی ده عرف لردن
آینشدر ، حالاده عرف لردن برچوق حکملر آلمق مجبوریتنده یز ، آلیور زده . .

عجا بویوك امام لرمز عرف لردن احکام استنباطی خصوصنده نه کی اصول لره
مراجعت ایدیور لردی . نص ، اسلافك علمی نظر لری ٹوکنده برچوق وجوه

ایله تجلی ایتدیکی حالده ، دها جاتی وعینی زمانده قرآن کریمك لسانی ایله
وؤكد اولان عرف ، عجا اجتہاد ساحه نده کندیسنی نصل ونه صورت لره کوستر .

بیوردی . بو وادیده تدقیقاتده بولتان کوك آلب بك دیور که : « اسلام جماعتی
حقوقی احتیاج لرنی تطمین ایچون اول امرده قرآن کریمه مراجعت ایدیور لردی .

بر طرفدن بو جماعت کوندن کونه غایت سریع بر صورتده توسع ایتمکده اولدیغندن
اجتماعی حیاتنده ودولایسیله عرف وعادتنده عمیق تحول لر حصوله کلیور لردی .

بناءً علیه عرفك بی نهایته آتاندن بعضینه بومبعده مابه التطبيق بوله مادینی
زمان سنت و حدیثه مراجعت ایدیور لردی . حتی امام مالك حضرت لری مدینه

اهالیسنك اجتماعی عنقه سنیده سنتك خلق آراسنده منتشر برشکلی - سنت
شایعه - دیورك مابه التطبيق عدایدیور لردی . عرفك پایانسز احتیاج لری بومبعلر -

لراده تطمین اولونه مادینی وقت اجماع و قیاس اساس لرنه مراجعت ایدیور لردی .
عینی زمانده امام اعظم حضرت لری عرفك مستقل بر اساس اوله رق نظره النسی

لزومنی حس ایدورك ناسك احتیاجه اوفق اولان جهتی قیاسه ترجیح ایتمکدن
عبارت « استحسان » قاعده سنی وضع ایتدی ؛ امام ابویوسف حضرت لری : « نص

ایله عرف تعارض ایدرسه باقیلیر : اکر نص عرفدن متولد ایسه ، عرفه
اعتبار ایدیور « قاعده سنی قبول ایتدی . »

بومطالعہ دن آکلاشیلیور کہ صدر اسلامہ سنت وحدیثہ مراجعت ایتک مجبوری، امام مالک، مدینہ اہالیسنک اجتماعی عنعنہ سنی سنت شایعہ اولہرق قبول ایتہ سنی، بوتون مکتب فقہیلرجه اجماع امت و قیاس اساسلرینک قبول ایدیلنی، امام اعظم ابوحنیفہ نك دوغروون دوغرویہ عرفک تجلیسی دیمک اولان « استحسان » قاعدہ سنی وضع ایتہ سی، امام ابویوسفک عرفدن متولد نصلرہ، عرفی راجح عد ایلہ سی ہب متحول ومتکامل عرفک تظاہراتندن عبارتدر . فی الحقیقہ سنت وحدیث تصوصدن معدود اولوب قیاس دہ حکمی، نہ ارجاعک کیزی برشکل دیمک ایسده، اصل وحی متلو دوروب دوررکن، اصل وجوہ نظم موجودکن رأیہ مراجعت البتدہ عرفک بی تہایہ آتاندن بعضیہ مابہ التطبيق آرامق احتیاجندن ایلر و کلددر . امام مالک حضر تلرینک « سنت شایعہ سی » دہ دینی عاملرک تحت تأثیرندہ وجودہ کلن وعینی زبندہ دینی برشکل آلان « عرف » دن باشقہ برشی دکلددر . اجماع امت، استحسان حقتدہ کی بوتون اصول وقاعدہ لردہ عرفی اصول فقہک، فقہای اصلاحہ تطبیق اولنان شکلرندن عبارتدر .

ایستہ بونلردن، زمانزہ نظرآ متکامل اولامتلہ برابر وقتیہ اجتماعی اصول فقہہ عائد بعض اساسلرک وضع ایدیلش اولدینی آکلاشیلیور . شہہ سزدر کہ دہا اؤ دورلردہ متکامل بر اجتماعی اصول فقہہ تأسیسہ امکان یوقیدی . چونکہ کونک آلب بکدہ دینیکی وجہاہ اجتماعیات علمی مثبت بر علم اولہرق آنجاق یاقین وقتلردہ شکل ایتکہ باشلامشدر . شو حالہہ بوکا مستد اولہرق تأسس ایدہ جک اصولکدہ ناقص اولسی پک طبیعی ایدی . فقط بوکون بو محذور قالمق اوزرہ بولور . چونکہ اجتماعیات علمی کوندن کونہ مثبت برشکل کسب ایتکدہ در . بوکون ایلردہ کی فقہک محدودیتی وزمانی احتیاجلر من ایہہ پک آز تأسسہ بولندینی آچیق بر صورتدہ کوزہ چارپیور ؛ هر طرفدہ فقہیلرک جائز اغندن، بحث ایدیلیور ؛ کوندن کونہ ضروری اولہرق شریعتک نفوذی اکیلیور . حالیو کہ کونک آلبک دیدیکی کی، اسلام شریعتک قیامہ قدر هر عصرک شریعتی اولہرق قالہ جتہ ایمان ایدلایکندن، شریعتک زمانلرہ، عصرلرہ کورہ احتیاجلر ایہہ اولان تأسس نقطہ سنی کوسترین، اجتماعی اصول

فقہک تأسیسی آرتیق مجبوریت تحتہ در . اولیجہ اولدینی کبی ، اسلامیتک حالا عمومی مؤسسہ لره ناقد وارلنی محافظہ ایدیلک ایستہ نیلیورسہ ، علوم اسلامیه قادر و سنک « اجتماعی اصول فقہ » ی دخی شامل اولسنہ چالیشلیق اقتضا ایدر . تاکہ شریعتک قیامتہ قدر هر عصرده جانلی اوله رق یا شایہ بیلمسنہ امکان حاصل اولسون . .

فی الحقیقہ صوک زمانلرده اسلام عالمہ چوکن تقلید بلیه سی فقہک اندراسنی حاضر اہ مکدہ اولدینی کبی ، نصی اصول فقہی دخی اہمیتدن دوشور مشیدی . نصار دن حکم استنباط ایتمک احتیاجی قالمایجہ ، یا خود بونک عدم جوازینہ قرار ویریلنجہ نصی اصول فقہک حکمدن دوشمسی ، اجتماعی اصول فقہ تأسیسی مسئلہ سنک خاطر لره بیہ کلمہ مہسی بک طبعی ایدی . فقط شیمدیالک حال بویہ دکل : مادام کہ شریعت تکرار جانلاندر یلق استہ نیلیور ؛ مادام کہ شریعتک هر عصر وزمانده جانلی ، ولود اوله رق یا شادیلسی آرزو ایدیلور ؛ شوخالده کرک فقہک ، کرک نصی اصول فقہک احیاسیہ ، اصل بونلرک هر عصرده جانلی اوله رق وار اولملری ایچون شریعت ایہ حیات آرالرنده کی مناسبتلری کوسترن « اجتماعی اصول فقہ » ک تأسیسی ضروری اولیور ، دیمکدر .

علمیم ثابت

فلسفہ سی

دینک معنوی حیاتده موقعی

— ۲ —

مرفیل

دینک بشریت وجداننده کی نشانیہ معناسنی ، غایہ و قیمتنی تعیین ایدہ رک ؛ فلسفہ تک بر جزوی اولیق اعتباریہ مدنیت نظر نده کی ماہیت و اہمیتنی تحقیق و تبیین ایتمک . . . ایستہ دین فلسفہ سنک وظیفہ سی ، دینیہ نیلیور کہ بوندن عبارتدر . بناء علیہ بو فلسفہ یالکز دینک عمومی بر صورتده نہ اولدینی ، ایمانک ماہیتنی ؛ اللہ مفہومنی ، انسان و کائناتک تاگری تعالیہ قارشی اولان موقع و مناسباتنی آراشدیرر